

Jon Nuotclà : 1934-2017

Autor(en): **Guidon, Jacques**

Objektyp: **Obituary**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **131 (2018)**

PDF erstellt am: **25.07.2024**

Nutzungsbedingungen

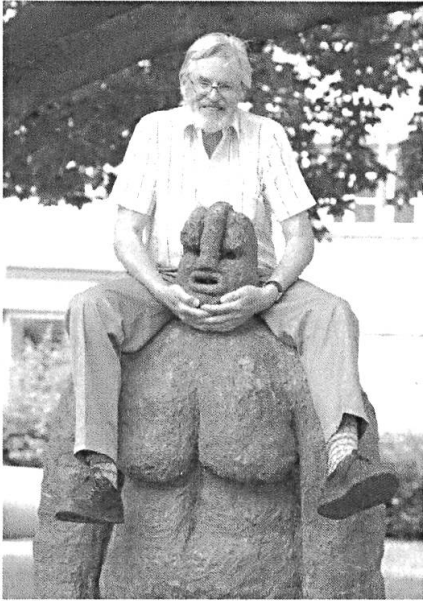
Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern. Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Jon Nuotclà

1934–2017

(Foto: Y. Böhler)

Jon Nuotclà es naschü a Favuogn e creschü sü a Ftan in ün ambiaint pauril. Davo il seminari da magisters a Cuaira ha'l dat duos ons scoula primara a Mastrils. El cuntinuescha lura seis stüdis sco magister secundar phil. II a l'università da Turich. In seguit ha'l dat scoula a Bauma, a Herisau ed a la Scoula media evangelica ad Aschera/Schiers (da quella jada la EMS). El cuntinuescha sia scolaziun cun stüdis da biologia e promovescha cun la dissertaziun *Histochemische Untersuchungen zur Cytochromoxydase und Peroxydase in Pflanzen unter besonderer Berücksichtigung von Äpfeln verschiedener Entwicklungsstufen* a Turich. Dal 1970 vegn el elet sco magister da biologia a la Scoula chantunala grischuna e va a star cun sia famiglia a Cuaira. Dal 1961 vaiva'l maridà a Marianne Michael. Lur lai es gnüda benedida cun ün figl, Remo.

Nuotclà füss plü probabel stat ün excellent scenzià. Per furtüna ha'l preferi da dar scoula. Ils blers da seis scolars han nempe profità da sias profuondas cognuschentschas e da sia paschiun per la natüra, oters vai-van – para – fadia cun sia seriusità professiunala.

Jon Nuotclà ha scrit – be per adöver privat – üna interessanta autobiografia illustrada chi ha furni varsaquantas infuormaziuns per quist necrolog. El ha eir descrit manüdamaing il lö da sia infanzia: il cumün sco tal, la cumünanza, il tessü social, las relaziuns da bleras familias, la vita politica, ils üsits particulars da Ftan: Il chalondamarz tuottafat special cun la tscherna da las autoritats cumünalas, il schüschaiver cun la 'bolavitra' (iniziaziun) cuntschainta propa be a Ftan e bler oter plü.

D'antierurs scolars da Jon Nuotclà n'haja dudi bler lod dad el sco magister e sco biolog zuond cumpetent. El d'eira da l'avis chi saja da scuvrir la natüra our il liber e na our da cudeschs. Pervi da quai faiva'l, scha be mez e pussibel, excursiuns: La daman bodezzas ad observar co cha'l di as sdrualgia cun l'alba, e da tadlar il chant dals utschels ch'el savaiva definir sainza fadia. El giaiva cun seis scolars eir a scuvrir la vita aint in puozs e. u. i. Illa stanza da scoula a seis pult, circundà da seis scolars, faiva'l experimaints chi vaivan il böt da cumprovar 'in pratcha', chi saja da cugnuoscher la natüra a fuond per tilla pudair pertschaiver e predschar sco chi tocca.

Saviond cha la scuierta dals misteris da la natüra haja da cumanzar plü bod pussibel, vaiva'l gnü elavurà ün stupend manual da biologia per las scoulas primaras e secundaras. A seis avis vess quel gnü da cumplettar la lavur da Steivan Brunies. Seis proget ha malavita fat navruotta, quai chi til ha fat gronda malavita. El es stat zuond dischillus. La biologia es però tuottüna restada sia gronda paschiun. Ch'el d'eira il plü suvent pussibel in gir per la natüra intuorn, nun es d'accentuar. Eir giaiva'l gugent in muntogna, sulet o cun cumpogns.

Dasper sia professiun sco magister da biologia a la scoula chantunala ha'l surtut da tuottas sorts plaivs, surtuot in servezzan dal rumantsch.

El sves as sentiva sco part da la vita in general ch'el ha vivü conscianta maing. Fingia a la Scoula chantunala legiaiva el ouvras filosoficas. Il fat ch'ün giuvnot legia filosofia es plüchöntsch insolit. El legiaiva per exaimpel: da Kant *Eines Lebens Sinn* (üna tscherna da texts da si'ouvra cumpletta), *Die grossen Denker* da Will Durant. Aint in quel cudesch vaiva'l surtuot scuviert l'*Etica* da Spinoza. Ils impissamaints da Spinoza han lura influenzà e consolidà seis agen pensar per tuot la vita. S'inclegia ch'el ha let eir ils pre-socratikers, Socrates e Platon ed oters. Implü ha'l let las tesas da Feuerbach davart il cristianissem e da Vollmer la *Evolutionäre Erkenntnistheorie*. Per pudair gnir a frida cun quista lectüra as vaiva'l il prüm da tuot cumprà cun seis s-chars raps da giloffa ün dicziunari filosofic.

L'annunzcha da sia mort porta ün da seis citats:

«Am grossen Welttheater habe ich im Stück WERDEN, LEBEN und VERGEHEN die mir zuge dachte Rolle des Menschen mit allen andern Lebewesen begeistert mitgespielt.»

Id es da's remarchar e da suottastrichar ils plets «... mit allen andern Lebewesen». Quai revelescha sia pusiziun illa vita in general, illa vita sociala impustüt. El s'ha partecipà i'l vair sen dal pled, surtuot ils ravuogls rumantschs (Lia Rumantscha ed Uniun dals Grischs), quai chi'd es il motiv ch'el vegn uossa uondrà illas *Annalas da la Società Retorumantscha*. Cun

Rumantschs discurriva'l natüralmaing be rumantsch, l'inconfuondibel rumantsch da Ftan ch'el tгнаiva adachar: *la coa, la vea, quocella là* e. u. i.

Dal 1995 è'l gnü uondrà cul premi da recognuschentscha dal Chantun Grischun: «In recognuschentscha da sia früttaivla prestaziun litterara e per seis ingaschamaint general a favur da lingua e cultura».

El es stat durant tuot sia vita attachà a Ftan. El cugnuschaiva manüdamaing seis cumün, sco chi's disch: sco sia gialoffa. A Ftan vaiva'l sias ragischs. Per quel toc dal muond vaiva'l increschantüm. El s'alordaiva da la savur da la tabladüra da dschember da sia stüva, dal prüvè schloppinöz dal füm-pigna, dal scruschöz dals asserchels suot il pais da la naiv sül tet, oura illa natüra da la savur dal fain sech, dal füm amar dal fö da la bos-cha da mailinterra... El s'alordaiva da sia infanzia, eir scha quella nu d'eira statta be sulagliva.

Ünsacura ha'l gnü il ferm bsögn da bear in quel lö üna aigna chà, üna suosta per sia patria interna, d'avair là darcheu ün dachà sül tratsch da seis perdavants. Per raggiundscher quel böt ha'l gnü da surmuntar blers impedimaints e d'avair üna pazienza da profet. Hei! Disgusts ha'l eir gnü, cun las autoritats da fabrica, per exaimpel. I d'eiran passats vainch ons, ch'el nu vaiva plü miss pè in cumün. El d'eira dvantà ester per la populaziun. Ed uossa laiva'l tuornar. Ün intellectual! Per forza pudair cumandar las festas, quai chi nu d'eira propa brich sia intenziun. I til schnomnaivan tuottüna, i til nomnaivan be – cun quel minz da schnöss – 'il docter'. Quai til faiva mal. El d'eira tantüna ün dals lur!

Dal 1975 esa lura stat uschè inavant, ma i d'eira da far amo bler, da drizzar aint e d'arrandschar in ed intuorn chà, per cha quella dvainta propa üna dmura sco ch'el vaiva vis in seis sömmis.

Jon ha cumanzà a far da mansteran: lavur da planar, üna puntina sur l'auai via, saivs e bler oter plü. El ha implantà da tuotta sorts frus-chers e bos-cha.

La chà daiva ün prüvè ricover a la famiglia. Ma el tilla laiva dar ün aspet particular, infuonder ün'orma cun agüd da decoraziuns, dal rest, sco cha'ls vegls vaivan fat quai cun lur sgraffits e cun lur intagls. Uschè ha'l cumanzà ad intagliar, our i'l liber, per exaimpel quella pozza da larsch chi vaiva da portar la lobia, lura ha'l intaglià las stabellas ed oters ogets per l'interiur da la chà, ün stupend tuornapigna, ils roms dals üschs ed oter plü. Ma quai chi'd es excepziunal in üna solita stüva na aristocratica es il tschêlsura cassetta da la stüva. Mincha cassetta cuntegna ün'otra magnifica rosetta disegnada e lura intagliada dal maister sves. I's sta là cun bocc'averta a meditar quist'ouvra d'art artisanal.

Lura ha'l cumanzà a far sculpturas our da lain. El disch ch'el saja dvantà figürativ. Qua vegnan s-chalpnadas figüras d'aspet natüral, ma

eir – o plü suvent surnatüral, suvent scurriel, bizar, ormas chi van in fanzögna. Meglder da nu tillas inscuntrar la not! I fessan tschüffer temma. <Quistas sculpturas administreschan meis muond>, disch Jon Nuotclà. I sun las tasmuongias da seis muond imaginà, mistic, da seis muond filosofic. Id es greiv da chattar l'access in tal, ma i vala la paina da til scuvrir. Malavita è'l cuntschaint be a pacs.

La scrivonda

Jon Nuotclà ha cumanzà relativmaing tard a publichar belletristica. Sia prüma publicaziun es statta la Chasa Paterna 103 (1984): *Il sunteri dals nanins / L'öv dal ravarenda*.

Jon Nüvlitsch

Intant d'eira naschü il *Chardun*. Ün dals collavuradors da quel til ha intimà da contribuir texts a quista revista. Per cumanzar ha'l tramiss istorgias cuortas. Lura ha'l tramiss regularmaing columnas/glossas suot il pseudonim Jon Nüvlitsch e Jon Nüvlitsch da tschel muond. Cun quistas *Chartas our da las nüvlas e da tschel muond* commentaiva'l our da sia vista la vita dals umans giò sün terra, ma na da suringìo in sen figurativ.

Il titel d'eira dimena güsta eir il program. L'autur staiva in impissamaints aint illas nüvlas e provaiva da tillas disfar e verer giò sün terra per analisar e secziunar cun ün spiert perspicazi e cun üna subtila ironia il far e demanar da quels cagiò sün terra. I nu til schmütschiva nüglia: Ne 'ls buns fats ne ils malfats dals crastians be plü o main cristians. Nuotclà schneja dimena malamaing la metafra: L'es aint illas nüvlas.

El scrivaiva lura, a man da sias observaziuns, seis commentars chi fan rier. Ad ir plü profuond a seis messadi dana però da pensar, schi, dafatta da ruojer. Nuotclà as dumandaiva: <Eu am dumond co cha quai füss, schi nu füss sco chi'd es>. Il lectur as dschaiva lura: Quist e tschai nun es tuot-tüna brich uschè evidaint sco quai ch'eu crajaiva, p. ex. ils fats politics e lur conclusiuns. Davo ch'el svesse vaiva schnuà ils <sgurdibels nüvlitschs>, percepiva'l novs aspets da las chosas o dals problems terresters. Ils lecturs dschaivan da Jon Nüvlitsch, ch'el stopcha avoir üna richa fantasia, ma üna da quellas turnitschadas.

Las istorgias cuortas

Il gö cul dodò

El vess bain gnü il flà e la cumpetenza per scriver romans, ma il temp til mancaiva. Uschè s'ha'l apunta miss a scriver istorgias cuortas ch'el ha publichà aint il *Chardun* ed aint il *Chalender Ladin*. Dal 1987 cumpara il

cudesch *Il gö cul dodò*, üna racolta da sias istorgias, edida da l'Uniun dals Grischs.

Eir cun quists raquints intimescha Nuotclà il lectur da ponderar, da tour propcha part a la vita. Suvent til consterneschna, causa chi mettan in imbarraz l'agen pensar, almain fin al mumaint cha'l lectur ha «miss a lö la chosa». A tuottavia molestan tscherts raquints quella pasch interna chi's obtegna cun tschessantar problems chi'ns turmaintan. Bainschi cuntegna quist cudesch eir raquints dalettaivels, schi, dafatta 'suolvs'. In mincha cas es il lectur surprais dal talent da fabular da l'autur, da seis raquints cun zops sorprendents. Minchatant sun las uschedittas istorgias cuortas eir vaira lungas, perche cha l'autur ha il dun d'inventar adüna inavant novas situaziuns e cumbinaziuns. El tessa inavant la taila ch'el ha sül taler, intessond sco ün zunz paschiunà e magari eir dafatta ün zich insensà da tuotta sort detagls e nouvs aspets. Nuotclà ha nempe ün ourdvert bun talent per observar ed üna gronda perseveranza per meditar. El fabulescha our dal subconsciousaint, sainza però d'vantar autobiografic, blerant metta'l sül palc existenzas umanas insolitas, ambivalentas, tips originals, strans, sbatticocs, naïvs, chaprizius, stinats, malsgürs e malsvouts chi fan a bainplachair lur viers. I nu's laschan metter a püt ed in fila culs 'umans normals'.

Quai es ün panopticum straordinari. Illas istorgias da Nuotclà as palaintan – sco dit survart – exemplars chi han gronda fadia da gnir adasegn cun lur conumans e nu vegnan dalander acceptats dad els e neir brich da las instituziuns ed administraziuns da la società umana, a tuottavia brich da quellas chi sun cumplettamaing staticas, sterilas e sterilisadas. I sun 'outsiders' o dit per rumantsch 'ströppats'. I sun qua da quels povers tagnins, corporalmaing e spiertalmaing anormals. I sun ils etikettats, tips sveuls, ils buollats. Dal scriptur suna però bainvis. Tschertadüns d'els acceptan lur destin, oters as revoltan. I sun eir qua da quels chi s'adattan, as mutilond mentalmaing be per esser sco tuot ils oters. Acceptats, insomma. Ün exaimpel: «Davo avair büttà davent si'orma vaiva'l ris bler, ma adüna be cun la bocca, mai culs ögls.» (*Il Schumar*). Quai d'eira stat quel schumar chi vaiva miss si'orma differenziada, o sia identità inconfuondibla aint il sach da las immundizchas e tilla büttada davent, causa ch'ella til vaiva chaschunà bleras difficultats e blers disgusts.»

I ston gnir miss a stechel ed a chantun, sainza remischiun. I'ls ögls da tscherta glied es il cuntegn da similis ramüttels zuond suspect, causa chi mettan in dumonda valuors stabilidas, cementadas, causa chi sgrattan vi da las fatschadas apparaintamaing sainza maclas.

Il raquintader Nuotclà s'ingascha eir per la dignità da la creatüra müta. L'uman, il homo sapiens chi craja dad esser la curuna da la creaziun,

domestichescha, ümiliescha e dafatta mütiliescha la bes-cha, per ch'ella til sumaglia (*L'homo sapiens e la bes-cha*). Quia citaina üna passada our da quist raquint:

«El, l'homo sapiens, giodaiva la pussanza umana sur da tuottas creatüras. (El crajaiva dad esser legitimà da's deportar uschè). Aint illa Genesis 1,28) staja nempe scrit: E Dieu dschet al homo sapiens: Dominescha sur ils peschs aint il mar e'ls utschels dal tschêl, sur da muaglia e sur da tuot bes-chom chi's mo-vainta sülla terra.»

Id es cler, cha Nuotclà nun approvaiva quist 'permiss' o... quista 'legitima-zion biblica'.

Plüs raquints da Nuotclà agischan tanter realità ed imaginaziun, in quella zona indefnida, greivgia da spierts e da sainzas. Suvent suna eir dal tuot surreals. La spariziun dal dodò (*Il gö cul dodò*) algorda a purtrets da Dali.

Sco atschènà s'occupa Nuotclà a fuond da la problematica da la vita moderna e dal stadi dal muond in general. El fa quai cun agüd d'üna dialectica tuottafat persunala. Il cuntrapis da sias preoccupaziuns seriusas es occasiunalmang ün bun umor e – sco fingià manzunà üna fina ironia.

La lingua da las istorgias da Nuotclà es fluida ed adüna darcheu cundida cun conguals sorprendents e stupendas metafras.

Il privel, cha l'istorgia cuorta, chi vain publichada surtuot in revistas e gazettas, vegna suotvalütada, es grond. Per quista chaschun apunta esa – specialmaing per nus Rumantschs – indichà da racoglier simla prosa cuorta e da tilla publicar in fuorma da cudesch. Quist motiv ha miss sün via la publicaziun dal cudesch *Istorgias / Geschichten* ill'ediziun dal *Chardun* (2001). Da quel temp vaivan las uniuns afiliadas da la Lia Rumantscha o edituors sco p. ex. il *Chardun* l'incumbenza da proveder belletristica per lur idiom, quai chi impuondaiva bler temp e blers mezs finansials.

Per furtüna ha la Rumantschia surgni i'l fratemp üna aigna chasa editura, la Chasa Editura Rumantscha, la CER, chi fa uossa quista lavur in möd professional.

Istorgias / Geschichten (2001)

Il titel dal cudesch tradischa fingià chi's tratta in quist cas d'ün'ediziun bilingua (sinoptica). La traducziun in tudais-ch o viceversa nun es però litterala.

Fingià il pream da l'autur es ün'istorgia, l'istorgia chi pudess avair il titel *L'odissea d'ün'ediziun*. Nuotclà vaiva gnü 'la sbirla' da publicar sias istorgias. Ma... «Scriver es ün vizi, tscherchar ün editur til cura.» El ha tscherchè cun gronda perseveranza ün editur. Ün d'els ha pretais cha

istorgias cuortas nu vegnan lettas, cha be il roman saja <up to date>. Ün oter ha pretais ch'el nu fetscha ediziuns sinopticas. Il terz o il sesavel ha dit, ch'el dessa accompagnar il ladin e'l tudais-ch cun üna versiun in rumantsch grischun.

Jon Nuotclà disch: <Mia craista da scriptur es gnüda bel e bain schmuot-tada>. Ma el nun ha dat loc. La tschercha d'ün editur til ha in seguit manà fin a ... Vienna e ... zaccatè – aint ils latschs d'ün editur suspect chi ha lura fat – i's po bain dir per buna fin – fallimaint. L'autur d'eira varsià. Il manuscrit es per furtüna o – be per spür cas tuottüna darcheu rivà in 'patria'. Ed uossa: Co inavant? Per cha'l cudesch cumpara tuottüna, ha il *Chardun* fat l'ediziun, davo avair – cun stainta e fadia – ramassà las finanzas vugludas, da sponsurs be plü o main generus. Uschè ha la fatschenda listess amo chattà ün <happy end>.

Id es supraplü da manzunar cha quistas istorgias, chi intimeschan il lectur da reflectar sur da quist e sur da tschai, sun propa degnas da gnir lettas. Per far cuaida al lectur füssa da reproducier üna da quellas. Ma chenüna? Forsa la prüma: *L'istorgia persa*.

<Ün di ch'eu d'eira in tschercha d'üna da mias istorgias ch'eu vaiva pers, n'haja inscuntrà sülla piazza da San Martin al scuavias Martin. Eu til n'ha dumandà, sch'el nun haja chattà mia istorgia. Ö, cha istorgias chatta'l prunas, impustüt il lündeschdi a bunura, ha'l dit cun tschera riantada. Ch'el tillas bütta però aint in seis s-chartaröl cun tuot tschellas scuadüras, ma ch'eu dessa tuornar amo üna jada, ch'el vögla lura metter d'vart ün'istorgia per mai.>

Martin, il scuavias ha lura miss d'vart bleras istorgias. Il cudesch *Istorgias/Geschichten* and cuntegna nempe 101. I's legia il register, cun stupefacziun: Che varietà da temas, trattats cuort e bön. Minchatant s'inscuntra eir be ad ün o tschel 'spot'. Quai es üna pitschna part da quellas istorgias cha Nuotclà ha inscuntrà per via, ch'el ha lura notà, scrit o chi sun eir be idas a badunclas per sia orma intuorn. L'ultima istorgia ha nom Ün *bun cudesch*. L'autur scriva là:

<Tuot las lecturas e tuot ils lecturs til han lodà, id han inclet bler, tuottas e tuots però alch oter, ma id han inclet, las commemoras da la società da gimnastica oter co quels da la gruppa da trar a chejels e quels insomma oter co quels e quellas dal cor da baselgia, da la società da teater, da la gruppa da costüms...>

Apunta! Quistas istorgias nu sun propa brich confecziun. I sun talmaing specialas, per part excentricas, tant chi chattan bun'accoglientscha be pro lecturs individualists.

I sun sorprendentas. Pro ün crimi s'ingiavina vaira suvent e magari svelt co cha la va a finir. Quia es la conclusiun da l'istorgia imprevisa, quetant eir pervia dals stortigls e da las svoutas inaspettadas da las istorgias.

Il tunnel

Quai es l'unic roman da Nuotclà. I nun es ch'el nu vess gnü il flà per scriver eir oters, ma i til mancaiva simplamaing il temp. Quist roman es la cronica mez fictiva, mez realista – dal svilup da l'Engiadina Bassa davo l'avertüra dal <tunnel>, dal Vereina. La sumglientscha dals fats descrits e da quels reals es evidainta. Quels chi han vivü d'ürant quels ons nu vessan fadia da metter a lö las chosas. Bainschi ha Nuotclà disegnà ün plan dal lö ingiò chi's splaja l'acziun dal roman. Quel nu's poja però applichar per chattar il lö in questiun. <Dasper la chasa da Curdin Tach e davo quella da Peider Bluot d'eiran intant creschüdas sco bulais: La Chasa Minchületta, la Chasa Prüvadentscha etc.> Nuotclà ha eir fat ün register da las personas chi agischan aint il roman (dals protagonistis) e da quels indifferentis, rassegnats chi laschan tuot per böen.

Quai chi'd es amo da manzunar es, ch'el ha scrit quist roman cun cour gross, ma ch'el mai nun es dvantà ün patriot bornà. Eir ha'l evità da gnir patetic.

Seis roman nun es neir brich ün'achüsa. El descriva bainschi cun cour criaint – as dschessa – co cha la speculaziun cun terrain ed immobiglias. ha tut il suraman e müdà las structuradas da la cumünanza, il tessü social e l'aspet dal cumün agricul d'üna jà. Ils üns han fat sü las chotschas cun vender il 'tratsch' iertà dals babuns, oters han trat la büs-cha cuorta e sun dvantats 'outsiders' e dafatta ramüttels. Per quists ultims ha'l üna simpatia implida da cumpaschiun.

El vess gnü il mez da l'anagram sco agüd per eruir il nom da la persuna ch'el manaja. Ma na, noms nu fa'l ingüns. El ha per uschedir inscenà seis roman sco ün redschissur da teater.

Per cha seis 'epos' s'approsma tuottüna a la realtà, ha'l retscherchà a man da publicaziuns e cun agüd da contacts persunals. Ma el ha surtuot activà sia memoria, seis subconsciaint. Ed in quel möd ha'l pür inclet a fuond quai chi d'eira capità cul cumün da Chatratsch, il lö da l'acziun, cul <quaid löet da sia naschentscha>.

Quist roman es plü co degn da gnir let culs sens averts.

Sias ouvras dramaticas

Eir sco autur da teaters as preschainta Nuotclà vaira tard, cumbain chi til d'eira consciaint, cha las gruppas da teater localas ladinhas dovraivan material da quista sparta litterara, tocs adattats a lur pussibilitats d'in-

scenaziun. El ha lura scrit in davorouda: *Gös da pussanza, Teater a Chatratsch*, e la cumedgia *Il scrign da Sep Müss* (prüma rapreschantaziun dal 1994 a Sent), tuots dal 1991. E lura dal 1999 *Chalavaina – Chalavaira* chi'd es gnü rapreschantà a Müstair a la festa da commemoraziun da la battaglia da Chalavaina (1499). Cul nom <Chalavaira> ha'l dat da chapir, ch'el as permetta d'interpretar a seis möd la vardà istorica.

Intant vaiva'l scrit amo oters tocs: *Ûn pitschen impach, La chanzun da Clotilda e Perche brich?* chi sun gnüts rapreschantats sporadicamaing.

Lirica

Sia produenziun lirica per rumantsch es plüchöntsch s-charsa. Quellas pacas poesias sun surtuot poesias epigrammaticas. Sia duonna nu savai-va rumantsch, uschè ch'el varà fingià in quel mumaint da la marusaglia cumanzà a sriver sias poesias per tudais-ch. Quellas poesias ch'el ha scrit in seguit sun tematicas, per part zuond bunas, pro otras es la rima ün pa zoppa e'l ritem ün zich scundrizza.

Sco pro las otras spartas da sia operusità litterara nun es quia il lö per valütar la valur litterara da si'ouvra. I's po però almain da tuot dir, ch'ella, malavita es gnüda suotvalütada.

Davos – Berlin

(I nu's po far da main co preschantar eir ün'ouvra litterara ch'el ha scrit per tudais-ch, malgrà cha las *Annalas* sun ün periodic spüramaing rumantsch).

I's tratta dal roman voluminus *In Davos und Berlin – Zwei Lebenswege durch das 20. Jahrhundert*, cumparü in duos toms. La dumonda, perche ch'ün Rumantsch scriva alch uschè, e quai eir amo per tudais-ch, es güstifichada. Da quai cha Nuotclà ha palesà a regard as poja conclüder, ch'el laiva preservar, cha la preschentscha e'l far e demanar virulent dals nazis a Tavo durant la Seguonda guerra mundiala giaja in invlidanza. E quel privel existiva ed exista amo hoz. Ils Tavo schers pudessan esser cuntaints e grats ch'ün autur rumantsch ha tut per mans la fatschenda da l'algordanza da quel fratemp da lur istorgia ch'els han interlaschè d'elavurar e cun quai eir da svelar. Cur cha l'autur ha preschantà o – meglider dit – vulgü preschantar sia lavur a Tavo, ha'l chattà s-chüisas marschas e refüs, impè da portas avertas ed üna grata accoglientscha per si'ouvra. Cha quel tema saja fingià gnü discutà, strom squoss, quai chi nu tuorna.

I's po suppuoner cha surtuot ils descendents da las famiglias indigenas chi vaivan fat plich plaucha culs nazis preferivan da nu sdasar spierts chi tils vessan forza puondschi malamaing.

Nuotclà es stat indegnà da quista reacziun da tscherta glied a Tavo, mo eir dal fat, cha la pressa grischuna, chi vess stuvü preschantar il cudesch, ha fat la giatta morta. Ella vess a man da quista publicaziun darcheu pudü trar adimaint il mordrantsch dal manader dals nazists in Svizra, Wilhelm Gustloff, e'l process da quel chi til vaiva sentenzchà, il Tudais-ch güdeu David Frankfurter.

Sia dischillusiun es chapibla. El vaiva retscherchà minuzchusamaing e nu vaiva s-chivi dad ir ot jadas a Berlin, quetant eir per penetrar aint in l'ambiant da l'istorgia chi raquinta da la vita da Lena, d'üna giuvnotta tudais-cha chi d'eira gnüda d'ürant la guerra a star cun sia famiglia a Tavo. Il bap (ün meidi) d'eira ün fanatic nazi.

La giuvna tudais-cha ha imprais a cugnoscher il giuven paur, Peetsch. Els s'han inamurats. I sun stats buns da zoppantar lur relaziun severamaing scumandada. La guerra tils vaiva manats insembel, la fin da la guerra tils ha lura separats.

La famiglia tudais-cha es tuornada a Berlin. Peetsch es restà inavo. Ma el nun es stat bun d'invlidar a sia gronda amur, tant ch'el es i sco hom attempà, 50 ons davo lur separaziun, a Berlin a tscherchar a sia Lena. El es però mort sainza cha seis desideri s'haja pudü accumplir.

Quist cudesch scrit apunta per tudais-ch es degn da gnir let eir da Rumantschs. L'es paschiunant.

Cumgià

Jon Nuotclà ha gnü üna vita accumulida. El es i – eir pervi da quai ch'el d'eira biolog paschiunà – culs sens averts tras sia via. Ed activ e creativ è'l stat ed in tuot seis far e pensar zuond conscienzius. Per blers è'l stat ün fidel e fidà ami. Ils ultims ons da sia vita ha'l dedichà cumplettamaing a la chüra da sia duonna greivamaing amalada. Per glivrar ha eir el stuvü tour cumgià da quist muond pervi d'üna malatia maligna.

El vaiva gnü intaglià cun bellas letras romanas aint in ün'assa da dschember: <Teis temp es be ün batterdögl da l'eternità>

Nus til tgnaran in buna ed in grata memoria.

Jacques Guidon